

Kritiken och den kritiska offentligheten i lokala och regionala kulturplaner i Sverige och Norge

*Rapport från Kritiklabbet
Axel Andersson. Maj 2021*

**KRITIK-
LABBET**

med stöd från:

**NORDISK
KULTURFOND**

Innehåll

1. Inledning	4
2. Bergen kommune (2008 -)	8
2.1 Historisk bakgrunn 1, ”Kunstbyen Bergen 2008-2017”.....	8
2. Historisk bakgrunn 2, ”Kulturstrategi for Bergen kommune 2015-2025. Kulturbyen Bergen – i forkant internasjonalt”.....	9
2.3 Historisk bakgrunn 3, ”Regional kulturplan for Hordaland 2015-2025”.....	9
2.4 Kritik som konstfält i ”Bergen kommunes kunstplan for det profesjonelle feltet 2018-2027”.....	10
2.5 Kritiken i delplaner.....	13
2.5.1 Kritiken i ”Kunstformidlingsplan for barn og unge 2019- 2024”.....	13
2.5.2 Kritiken i ”Plan for deltagelse og mangfold i kunst- og kulturfeltet 2021-2030”.....	15
3. Region Halland (2017-)	16

3.1 Historisk bakgrund, ”Hallands kulturplan 2017-2020”.....	16
3.2 Kritik som konstform och som deltagarkultur: ”Hallands kulturstrategi och kulturplan 2021-2024”.....	17
4. Kortare skrivningar om kritik eller angränsande områden.....	19
4.1 Stavanger (2010-).....	19
4.2 Utveckling och förmedling av konstkritik i Troms (2010-).....	20
4.3 Västernorrland och de nordligaste norrlandsregionerna: Konsttidskriften <i>Volym</i> (2012-).....	22
4.4 Västra Götalands essästöd.....	23
4.5 Trondheim (2019-).....	24
4.6 Oslo (2019-).....	25
5. Slutsats: från konstreflektion till demokratiska samtal.....	27

1 Inledning

Våren 2018 nåddes vi som arbetade på Kritiklabbet av nyheten att kritiken hade omnämnts som ett konstfält i sin egen rätt i kritikplanen för en norsk stad, Bergen. Planen skrevs genast ut på vårt kontor och papperskompendiet hann snabbt bli sladdrigt efter att ha cirkulerat mellan redaktionens alla ivriga fingrar. Vad var detta? Kritiklabbet hade vuxit ut Fria seminariet i litterär kritik (FSL) som argumenterat för kritiken som en ”konst- och kunskapsform”. Detta var även inbegripet i FSL:s idé om en ”litterär kritik” som förstod kritiken som inte enbart en journalistisk kommenterande (eller parasitär) verksamhet i förhållande till konsterna, utan som en typ av litteratur. Nu utropades plötsligt kritiken de facto till en konstform per kommunalt dekret.

Tanken om kritiken som en konst, och kritiker som en konstnär (i en vidare bemärkning än att alla konstnärer också är kritiker i sina värv) har en lång och rik historia i den västerländska idéhistorien. Men att se tanken uttryckt i ett politiskt-byråkratiskt dokument var något nytt och uppfriskande. Det innebar att skrivningen så tydligt implicerade handling från det offentliga. Om kritiken var en konstart, måste den också komma i fråga vad gällde finansiering i en kulturbudget.

Hur det offentliga skulle kunna finansiera en kritik som förde en tynande tillvaro på pressade mediekoncerner har dryftats under en lång tid. Under en av de perenna svenska kritikdebatterna vintern 2015, föreslog Magnus William-Olsson i *Svenska Dagbladet* en ny ”public service”-lösning för kritiken. Kunde kritikertjänster införas på ett femtontal huvud- eller regionbibliotek? De skulle skapas på modell av hur anställningarna ser ut för gästprofessorer på konst- eller journalishögskolorna:

Kring varje kritiker kunde formas en lokal redaktion med bibliotekarier som gör urval, som läser, diskuterar och redigerar texter. Kritikern skulle också kunna delta i bibliotekets programverksamhet och stå i dialog med regionala intressen. De olika biblioteken skulle därmed i konkurrens med varandra och andra utveckla egna lokalt förankrade och profilerade kritiska stilar och inriktningar. Recensionerna kan publiceras på olika sätt, men bör lämpligen samlas och tillgängliggöras till exempel via Sveriges Radios webb som redan har en stor och intresserad publik. Alla bibliotekskritikerna skulle så kunna träffas en gång per termin för offentlig utvärdering, samtal och debatt kring verksamheten.

Jag är för en fri och kommersiell mediemarknad. Och jag är övertygad om att framtidens ledande medieföretag kommer [sic] att finna dagskritiken kommersiellt intressant. Men jag tror också att en gemensamt finansierad

dagskritik skulle gynna framväxten av en litterär och kritisk offentlighet i det postdigitala samhället.¹

Utspelet från William-Olsson mötte en rad reaktioner. En av de positiva kom från Maria Ehrenberg, avdelningschef på regionbiblioteket i Halland. Den diskussion som fördes mellan FSL, William-Olsson och Ehrenberg skulle i april 2017 leda fram till ett konkret arbete om hur Halland skulle kunna finansiera en lokal kritik.

Kulturplanen i Bergen förslog dock något som var mer långtgående än den diskussion som existerat i den svenska kontexten. Efter att ha lusläst Bergens kulturplan tog undertecknad kontakt med stadens dåvarande kulturbyrå Julie Andersland (Venstre) och bjöd in henne till det symposium som Kritiklabbet anordnade 2-3 juni 2018 på MDT i Stockholm.

Efter inbjudan gått ut påbörjade Kritiklabbets dåvarande producent Hanna Svensson en första inventering av hur de svenska regionerna förhöll sig till kritiken, direkt inspirerade av det som vi läst om i Bergen. Svensson kontaktade kulturcheferna för landets tjugo regioner och landsting med en enkät.² Endast åtta svarade och av dem var det bara kulturchef Eva Nyhammar vid ovan nämnda Region Halland som sa att regionen på något sätt benämnde kritiken i sina styrdokument. Men det saknades för den skull inte ambitiösa satsningar på andra ställen. Region Västernorrland förde fram den webbaserade konstkritiktidskriften *Volym* som regionen gav ut i samarbete med omkringliggande regioner.

Ett långt vanligare svar var dock att regionerna inte ville blanda sig i kritiken för att de inte ville riskera att påverka ”den tredje statsmakten”. Det sågs som problematiskt att det offentliga (genom politiskt styrda myndigheter) skulle stödja en potentiellt opinionsbildande verksamhet. För detta fanns det på statlig nivå redan ett presstöd samt Kulturrådets stöd till kulturtidskrifter. En stödform hemmahörande i statlig mediepolitik och den andra i statlig kulturpolitik.

Nyhammar i Halland diskuterade statens ansvar på ett sätt som antydde att regionen agerade där staten var passiv. Hon skrev att det hade ”varit av värde att staten på något sätt uttrycker en vilja att värna om det kritiska samtalet (i vilken form det vara må). Medieutredningen hade pekat på problemet, men inte någon lösning.”³ Slutbetänkande av Medieutredningen ledd av Anette Novak ”En gränsöverskridande mediepolitik. För upplysning, engagemang och ansvar” (SOU 2016:80) hade reflekterat över att ”neddragningar av redaktionell närvaro som skapat vita fläckar i medielandskapet”.⁴ Kännare av medielandskapet, och vanliga tidningsläsare, kunde se att det var kulturbevakningen som var ett av de fält som led mest av detta. I den över 500 sidor långa slutberedningen nämns dock inte kritiken.

Det förelåg ett annat svenskt statligt dokument som hade reflekterat mer direkt över frågan: Kulturdepartementets betänkande ”Konstnär – oavsett villkor?” (SOU 2018:23) som var en del av den Konstnärspolitiska utredningen. Den konstaterade att kritiken i dagsmedia försvann till förmån för ”nöjesjournalistik och ett populärkulturellt innehåll”. Den grundade kritiken migrerade till kulturtidskrifter och sociala medier där den amatöriserades i ekonomisk mening eftersom arvoden där var så små eller obefintliga. En situation där kritiken försvinner ”riskerar att leda till minskad förståelse för den aktuella konsten och därmed till en ökad distans mellan konstnärerna och deras publik” konstaterade betänkandet och fortsatte:

¹ Magnus William-Olsson, ”Inrätta kritikertjänster på svenska bibliotek”, *Svenska Dagbaldet* 30 jan 2015, URL <https://www.svd.se/inratta-kritikertjanster-pa-svenska-bibliotek-7nqe> (15 april 2021). Det var på Magnus William-Olssons initiativ som Kritiklabbet startades året därpå.

² Hanna Svensson, ”Kritikens läge i landet. Åtta regioner om deras arbete med dagskritiken”, URL <http://www.kritiklabbet.se/2018/05/31/kritikens-lage-landet-atta-regioner-om-deras-arbete-med-dagskritiken/> (29 april 2021).

³ Ibid.

⁴ ”En gränsöverskridande mediepolitik. För upplysning, engagemang och ansvar” (SOU 2016:80), 48.

”den professionella konstkritiken måste därför ses som en integrerad del av konstnärspolitiken”. Dock saknades konkreta förslag på hur en sådan syn skulle omsättas till praktik. Utredningen konkluderade: ”Frågan om vad som är kritikens uppgift är en central fråga i debatten, men kanske ännu mer frågan om hur kritiken ska finansieras.”⁵

Det var dessa frågor som vi på labbet ville diskutera vidare med Bergen när vi bjöd in stadens dåvarande kulturbyrå Julie Andersland i början av juni 2018. Vi arrangerade programpunkten ”Ansvaret för den kritiska offentligheten?” med Andersland och Ehrenberg. I sitt anförande utgick Andersland från att kritiken av konstnärliga uttryck som många ansett ligga till grund för den demokratiska offentligheten, en tanke som även genomsyrade de kulturplaner hon presenterade.⁶ Hon berättade vidare om att det i Bergen i dagsläget fanns få kritiker, få ställen att skriva på och att arvoden för kritikerna var låga. Det var något som hela konstfältet led av (och implicit offentligheten i stort). Ehrenberg stämde in och underströk hur kulturlivet och kulturpubliken i Halland led av kritikens förtvinande. Främst var det de halländska författarna som hade uppvaktnat politiker och tjänstemän som efterfrågande handling. Hon återkom också till demokratins grundläggande förhållande till kritiken och det fördjupade samtalet.

På Kritiklabbet funderade vi vidare på hur samtalet om ansvaret för kritiken kunde förvaltas och om vi kunde ha någon del i arbetet. Under tecknad blev bland annat inbjuden till Bergen i maj 2019 för att föreläsa om kritiken i en hearing anordnad av kommunen.

Efter hand beslutade sig Kritiklabbet för att försöka få till stånd ett nätverk för politiker, tjänstemän och kritiker som skulle kunna diskutera den kritiska offentlighetens framtid i Norden. Detta nätverk fick namnet ”Kulturbyråkratiskt avantgarde för den kritiska offentligheten” (KaKo) och det första mötet hölls i Stockholm i augusti 2019, lite över ett år efter Andersland och Ehrenbergs diskussion. Medverkande gjorde representanter från olika statliga myndigheter, regioner och kommuner samt kritikerorganisationer i tre nordiska länder: Norge, Sverige och Finland.

Att KaKo gavs ett namn som hänvisade till modernismens avantgarde-tanke var inte någon slump. Kritiklabbet hade i ett tidigare skede laborerat med idé om att avantgardet för kritiken kanske inte skulle sökas i storstäderna. Medielandskapet förändras mycket snabbare på andra ställen. Där kritiken fortast försvann var diskussionen om dess framtid också mest brännande. Nu stod det också klart att det kanske var politiker och byråkrater utanför huvudstäderna som utgjorde avantgardet för en ny kritisk offentlighet. De var de mest framsynta av dessa politiker och tjänstemän vi ville samla i KaKo för att tillsammans med kritiker fundera på kritikens framtid.

Nätverket KaKo har planenligt fortsatt att mötas två gånger per år. Under det fjärde KaKo-mötet i februari 2021 (som hölls digitalt på grund av pandemin) väcktes frågan om det gick att sammanställa olika skrivningar som rör kritik i olika regionala kulturplaner. Detta arbete hade under den korta tid som KaKo existerat gått framåt i ett flertal regioner. Föreliggande rapport är ett försök åstadkomma en sådan översikt. Det ska understrykas att rapporten inte utger sig för att vara uttömmande.⁷ Den beskriver sådana exempel som kommit till Kritiklabbet kännedom. Förhoppningsvis kan rapporten växa i framtida upplagor när vi får mer information och när mer händer på fältet.

Den här typen av arbetet väcker frågan om vilken kritik vi syftar till när vi säger kritik. Det finns inte några enkla avgränsningar. Vanligen hänvisar ordet ”kritik” i kultur-

⁵ ”Konstnär – oavsett villkor?” (SOU 2018:23), 173-176.

⁶ En inspelning av samtalet finns här: Kritiklabbet, ”Maria Ehrenberg & Julie Andersland, URL: <http://www.kritiklabbet.se/2019/04/05/aria-ehrenberg-julie-andersland/> (15 april 2021)

⁷ De exempel som beskrivs här är främst de som på olika sätt dryftats i KaKo-sammanhang. Medverkande i nätverket har bistått med information. Till en mindre utsträckning har ett uteslutningsarbete gjorts för att konfirmera att vissa regioner *inte* skriver om kritik i sina kulturplaner.

planerna till kritik i snäv mening, alltså motsvarande tidningarnas dagskritik och tidskrifternas längre essäer och motsvarande muntliga format och samtal mellan kritiker, eller mellan kritiker och andra konstnärer. Alla dessa aktiviteter som upptar viktiga funktioner inom det kulturella ekosystemet, inte minst belysta under det pandemiska tillståndet, angränsar till vad vi kan förstå som kritik i en vid mening. Här ryms kritikens rötter i en filosofisk tanke om vårt vara i världen och upplysningens insisterande på att denna tanke i en politisk mening ska öppnas upp för alla och bli del av medborgerlig reflektion. Den politiska dimensionen i den senare förståelsen av kritiken är därmed tätt lierat med kritikens samhälleliga relevans (kritiken som en del av demokratibygget) och dess svårighet (hur kan en politisk styrd förvaltning stödja en verksamhet som implicit är politisk i sig).

En plan är bara ett verktyg. Men planen inbjuder också till reflektioner av en konceptuell natur. Med andra ord: vad händer när kritiken tar plats i regionala och lokala kulturplaner? Det kan förstås som att kritiken rör sig från att vara ett mediepolitiskt intresse till ett kulturpolitiskt. Det finns visserligen statliga, kulturpolitiska satsningar i några nordiska länder (från tex kulturråden i Norge) på kritiken, men över lag har fältet ansetts tillhöra media snarare än kultur. Kritikern har betraktats som en (något apart) journalist, snarare än som en (också något apart) konstnär. Att göra en förflyttning från det ena till det andra är inte någon universallösning vad gäller kritikens, eller den kritiska offentlighetens, framtid. Det finns även rejäla utmaningar. Hur garanteras kritikens relativa oberoende gentemot finansären om denna är det offentliga? Hur får en offentligt finansierad kritik *verkan*? Hur kan den lyckas skapa offentlighet och nå ut till medborgarna?

Kulturplanernas kritikskrivningar kan ses som ett steg på en utveckling där kritiken flyttas från mediepolitiken till kulturpolitiken, där det kulturpolitiska stödet i sin tur kan ses som ett indirekt presstöd. Om en individuell kritiker eller redaktionell kontext får medel att verka på en ort från det offentliga, kommer det även traditionell media till gagn. I klartext har kulturpolitiken vad gäller kritiken länge haft den funktionen: kulturpolitiska medel, som stipendier, har subventionerat den kvalificerade kritiken i tidningarna genom att ge frilansskribenterna möjligheter att fortsätta skriva kritik. Den enda skillnaden mot den utveckling som beskrivs i denna rapport är att staten eller nationella organ tidigare stått för fördelningen, inte regionerna.

Föreliggande rapport försöker att ge en översikt vad gäller konkreta skrivningar i kulturplaner om kritik. Förhoppningen är att resultatet ska vara relevant både för politiker och tjänstemän samt kritiker med intresse för frågan. Samtidigt är syftet att komma med ett blygsamt tillskott till en samtida historieskrivning av kritikens roll inom nordisk kulturförvaltning.

2 Bergen kommune (2008 -)

Bergen kommune är en administrativ enhet med ett invånarantal på 285 601 (per januari 2021). Geografiskt sträcker sig enheten ut över stor-Bergen och inkluderar de tidigare kranskommunerna Arna, Fana, Laksevåg och Åsane (sammanslagna 1972 till en kommun). Bergen tillhör sedan januari 2020 Vestland fylke (då Hordaland och Sogn og Fjordane slogs samman). Vestland fylke har ett invånarantal på 638 821 (per januari 2021). Centralort i Vestland fylke är Bergen (som alltså är hem till 45% av fylkets totala befolkning).

2.1 Historisk bakgrund 1, "Kunstbyen Bergen 2008-2017"

Redan kulturplanen "Kunstbyen Bergen 2008-2017"⁸ som publicerades i mars 2007 inkluderade kritik. Planen delade in konstfältet i sex delar: "tverrestetisk kunst og tverrfaglige kunstprosjekter", "visuell kunst", "litteratur", "film", "musikk" och "scenekunst". Kritiken återfinns som ett bland en rad "særlige fokusområder" under rubriken "tverrestetisk kunst og tverrfaglige kunstprosjekter". Så här lød skrivningen om kritiken (s. 43-44):

Kunstnermiljøene etterlyser en styrkning av faglig funderert formidling, sa som kritikk, kommentar og teoriutvikling. Det er fa kompetente kritikere innen alle fagfelt, og begrenset plass i ulike medier. Kritikerne arbeider ofte frilans med dårlige økonomiske vilkår for kompetanseutvikling og fordypning.

Formidlingen og kunstkritikk innen alle fagfelt er viktig for a skape interesse for kunst i samfunnet, forståelse for kunst hos den som opplever den, og utvikling av kunsten gjennom kvalifiserte vurderinger. Feltet har betydelig potensial i Bergen og er en forutsetning for utvikling av høyt kvalifisert kunstproduksjon og- formidling.

Vad som här konstateras är att det är konstnärsmiljöerna som efterfrågar en grundad kritik samt att det finns få kritiker i Bergen. De får begränsat medialt utrymme för sitt skrivande och har dåliga ekonomiska förutsättningar för sin verksamhet. Samtidigt lyfts blicken från branshperspektivet (konstnärer som vill få kritik och kritiker som vill skriva) till kritikens roll i samhället, att den kan skapa intresse och forståelse för konsten samt bidra till att den blir bättre.

Det "tilltag" som införs är dels möjlighet för stipendie-medel "knyttet till kritikk og kommentar innen kunstfeltet" samt en post för kompetensutveckling. Vid tidpunkten som planen antogs hade Bergen inga arbetsstipendier i kulturfältet utan dessa tillkom under de följande åren. 2016 fanns det tre arbetsstipendier à 200 000 NOK som det alltså var fria för

⁸ "Kunstbyen Bergen 2008-2017", URL: <https://docplayer.me/11070932-Kunstbyen-bergen-2008-2017.html> (20 april 2021).

kritiker att söka, i konkurrens med andra konstnärer. Posten för kompetensutveckling för kritiker behandlades tillsammans med bidragskategorin för facktidskrifter fram till 2014. Då blev de sammanslagna till en gemensam kategori. Den lever kvar än idag, nu med namnet ”Kritikk/teoriutvikling”.⁹ Under tiden 2014-2017 beviljades i den som mest 425 000 NOK och lägst 404 000 NOK per år.

2.2 Historisk bakgrunn 2, ”Kulturstrategi for Bergen kommune 2015-2025. Kulturbyen Bergen – i forkant internasjonalt”

I den kortare kulturstrategin för tidsperioden 2015-2025¹⁰ identifieras fem områden som kommunen vill satsa på. Det femte, ”Kompetanse – kulturbyens fundament”, uppehåller sig kring kritiken. Skrivningen är ganska allmän och i konkreta termer benämns kritiken främst som ett sätt att skapa en kompetent publik. Den ska också förmedla den lokala kulturen och behöver ha hög kompetens för att utföra uppdraget (s. 30):

Bergens varierte og stadig voksende kunst- og kulturliv gir muligheter for økt allmenn kultur deltakelse. Synliggjøring, tilgjengelighet og aktiv formidling er viktige aspekter for å nå nye publikumsgrupper og skape bredere tilhørighet og eierskap til kulturen. Bibliotekene, kultur- og debattarenaene og mediene er viktige bidragsytere for å formidle kulturaktivitet, og kvaliteten på formidlingen avhenger av den kulturfaglige kompetansen ved disse institusjonene.

Mindre sägs om hur kritiken kan hjälpa till att lyfta kompetensen hos kulturutövarna, även om det inte är omöjligt att en sådan ambition också existerar.

2.3 Historisk bakgrunn 3, ”Regional kulturplan for Hordaland 2015-2025”

Bergen var som tidigare nämnts fram till 2020 del av fylket Hordaland. När den sista kulturplanen utarbetades för fylket, ”Regional kulturplan for Hordaland 2015-2025”¹¹, fanns kritiken även med där. I kapitel 4, ”Kulturpolitiske utfordringer”, nämndes kritiken i underrubliken (4.2) ”Formidling og deltakning” (s. 37):

Ei særleg oppgåve for kulturpolitikken er å kontinuerleg utvikle demokratiet ved å fremje evna til å sette viktige tema i samfunnet under debatt, stille kritiske spørsmål og slik utvikle undrings- og endringskompetansen i samfunnet. Dette utviklar både den kritiske dømmekrafta i samfunnet, den sosiale samhandlinga og evna til nyskaping innan alle samfunnsfelt.

Kultur er ein del av samfunnet sitt medvit og uttrykk. Diskusjon, debatt og kritikk veks fram av ulike tolkingar, ulike opplevingar og ulike preferansar. Dette fremjar demokrati, mangfald, samfunnsansvar og deltaking.

⁹ Bergen kommune, ”Profesjonelle kunst- og kulturtiltak - Kritikk/teoriutvikling 2021” URL: <https://tilskudd.bergen.kommune.no/portal/#call/6550> (17 april 2021). Linn Helen Kornerud, epost till författaren 25/3-2021.

¹⁰ Bergen Kommune, ” Kulturstrategi for 2015-2025 for Bergen”, URL: <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/planer-i-kommunen/informasjon-om-enkeltplaner/byradsavd-for-kultur-mangfold-og-likestilling/kulturstrategi-for-2015-2025-for-bergen> (14 april 2021).

¹¹ Regional Kulturplan for Hordaland, URL: <https://www.vestlandfylke.no/globalassets/planlegging/regionale-planer/regional-kulturplan-for-hordaland-2015-2025.pdf> (19 april 2021).

Det er viktig å fremje evna til refleksjon ikkje berre rundt samfunnsutviklinga, men også innan fagområda på kunst- og kulturfeltet; det vil seie alt frå arkitekturkritikk til filmkritikk og kunstkritikk.

Här ser vi en sammankoppling mellom kritik och demokrati som i Jürgen Habermas offentlighetsbegrepp blivit klassiskt (och som Julie Andersland refererade till i Stockholm 2018). Skillnaden är här att kritiken främjar demokratin i vad som framstår som en stöttande funktion, snarare än att vara konstituerande för den. Det görs också en skillnad mellan reflektion som gör samhällsutvecklingen till sitt föremål och en annan konst och kultur. En måhända symptomatisk uppdelning mellan kultur och politik där kritiken verkar existera någonstans i mitten som ett organ som upprätthåller dialogen mellan dem.

Planen beskriver vidare ”Demokrati og kulturkritikk” som ett speciellt område för insatser. Här finner vi skrivningar som (s. 59):

Samtidskunsten gjev store opplevingar og nye blick på oss sjølve og på samfunnet. Kunsten opprettheld vår evne til å stille spørsmål, og er slik eit grunnlag for refleksjon; om oss sjølve, om andre, om innovasjon og endring.

Kunst- og kulturfeltet treng å reflektere over og ha distanse til si eiga verksemd. Arkitektur-, kunst- og filmkritikk er sjangrar som bør utviklast vidare.

Konsten ger ”grunnlag for refleksjon” men behöver i sin tur den distans till den egna verksamheten som kritiken kan erbjuda. Konsten är kritisk, eller uppmuntrar till kritik, men den behöver, för att verka, även en annan typ av kritik än den som finns inbyggd i konsten. Denna andra kritik står i relation till en offentlighet, som kritiken alltså medverkar till att skapa. Den är något som är genom sin verkan. Det gäller visserligen för konsten också, men frågan som väcks är om det är samma slags verkan som verkar i konstens kritik och kritiken av konsten. Här igen kan vi påminna oss om den moderna offentlighetsteorin där det är kritiken av konsten, snarare än konstens kritik, som genom den ”litterära offentligheten” leder till det demokratiska samhället.

Sammanslagningen av Hordaland med Sogn og fjordene i 2020 gjorde det nödvändigt att skriva en ny plan för kultur, idrott och friluftsliv för det nya fylket Vestlandet. Detta arbete sker i denna stund. Enligt Linn Helen Kornerud vid ”fagavdelning for kunst og kulturutvikling” vid Bergen kommune arbetar kommunen för att kritiken ska benämnas som ett centralt fält i den nya planen.¹²

2.4 Kritik som konstfält i ”Bergen kommunes kunstplan for det profesjonelle feltet 2018-2027”

Det dåvarande kulturbyrådet Julie Anderslands förord för rådande kulturplanen i Bergen, ”Bergen kommunes kunstplan for det profesjonelle feltet 2018-2027”¹³, öppnar med en kraftfull deklarasjon (s. 4):

Kunst bygger ikke samfunn. Kunst kan være negativ, selvopptatt, destruktiv. Kunsten er amoralsk og upåvirkelige overfor samfunnets ønsker. Det er men-

¹² Linn Helen Kornerud, epost till författaren 17/3-2021.

¹³ Bergen kommune, ”Bergen kommunes kunstplan for det profesjonelle feltet 2018-2027”, URL: <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/planer-i-kommunen/informasjon-om-enkeltpaner/byradsavd-for-kultur-mangfold-og-likestilling/kunstplan-for-bergen-2018-2027> (16 april 2021).

nesker som bygger samfunn. Og en av de viktigste måtene vi former samfunnet vårt på er gjennom vår behandling av kunsten, hvordan vi kommer sammen om spørsmålene og utfordringene den møter oss med.

Konsten, eller konstens kritikk, er med andre ord ikke i seg selv en garant for demokrati. Mennesker bygger samfunnet og ett av de viktigste sätten det sker på er hur vi ställer oss inför det som kunsten skapar. Andersland understreker i sitt förord satsningen på kritikk som finns i planen (s. 5):

Det siste satsingsområdet er nytt. Den felles samtalen om kunst og kultur har av mange blitt ansett for å være en av kildene til dagens politiske offentlighet. I dag står denne samtalen under press. Om rommet for kritisk refleksjon, estetiske vurderinger og idékamp flyttes ut fra sentrum av den felles offentligheten er det problematisk ikke bare for kunsten, men for oss alle. Bergen kommune kan ikke skape en ny kunstoffentlighet, men vi kan legge forholdene bedre til rette for den. En viktig beveggrunn for en slik satsing er at den vil øke den bergenske konstens synlighet, en svært sentral faktor for å sikre publikumsdeltakelse og ny rekruttering.

Markering görs att kritiken är en av grunderna för den demokratiska ordningen, att ordningen är sprungen ur kritiken, vilket är en viss förskjutning i förhållande till andra skrivningar. När kritiken samtidigt definieras som hotad, utgör detta nu ett hot mot den politiska ordningen (demokratien) i stort. Andersland tillstår vidare att Bergen kommune själva inte kan skapa en ”ny kunstoffentlighet, men [...] kan legge forholdene bedre till rette for den”, vilket kan tolkas som att understödja den befintliga. Begränsningarna för den offentliga politiken görs här tydliga: den kan inte skapa en ny offentlighet – och borde kanske inte heller göra det. Det är kritiken som skapar offentligheten och inte tvärt om. Däremot kan det offentliga understödja kritiken. Det är alltså inte kritiken som understödjer det offentliga, utan det offentliga som understödjer kritiken för att en *offentlighet* ska kunna existera. Detta går att tolka som att kritiken äger ett existentiellt värde för demokratien.

Kritiken definieras alltså av planen som ett ”kunstfelt” bland åtta andra (musik, visuell konst, litteratur, scenkonst, film, tvärestetisk konst och graffiti/gatukonst). ”Debat och kritikk” identifierades även som en av fem ”satsingsområden” (vid sidan av produktions- og kompetansemiljø; produktionsøkonomi; produktionslokaler, visnings- og formidlingslokaler». Förhållandet mellan dessa fem områden beskrivs som «Nøkkelen til et vitalt og nyskapande kunstliv i Bergen». Kritiken presenteras på detta sätt när det läggs fram som ett ”satsningsområde” (s. 11-12):

Diskurs, kritikk og offentlig samtale bidrar til å synliggjøre feltet og konstens relevans og samfunnsrolle. Kunstpolitikken skal legge økt vekt på og tilrettelegge for en sterk offentlig samtale om kunst og konstens samfunnsrelevans gjennom en satsing på flere kritikere, faglig kvalifisert kritikk på ulike nivåer, og kritisk diskusjon i ulike formater.

Vi finner nedan en längre skrivning som understreker den ändring som det innebär att kritiken nu definieras inte bara som en ”nyckel” utan också som ett konstfält i sig självt, för första gången i Norge (s. 21):

Kunstkritikk er den femte nøkkelen i kommunens plan for å styrke kunstfeltet som helhet, men kunstkritikk er også et kunstfelt i seg selv, hvor kritikerne regnes

som utøvende kunstnere. Som første norske kommune definerer Bergen kunst- og kulturkritikk som et eget fagfelt i kunstplanen for det profesjonelle kunstfeltet. Kunstkritikken er helt sentral for ordskiftet rundt- og utviklingen av kunsten. Kunstkritikken og den kritiske refleksjonen og samtalen om kunst er høyst relevant og etterlyst i den bergenske offentligheten. Man vil styrke feltets synlighet ved å definere feltet som et kunstfelt, og samtidig satse bredt på nye stemmer og nye initiativ for kritikk innen alle fagfelt.

Når vi kommer fram (på sidorna 22-24) till själva definitionen av det nya konstfältet kritik återfinns en rad viktiga konstateranden. Kritikens betydelse understryks ännu lite mer: ”Om kunsten skal ha virkninger utover seg selv må den vurderes og reflekteres over i fellesskap”.

Vikten av att nya publikgrupper ska engagera sig i det offentliga samtalet understryks, för att på så sätt ”inkluderes i [...] uenighetsfellesskapet”. Här ses demokrati i klara agonistiska termer: alltså som en överenskommelse mellan de som inte är överens om hur de kan vara oense.

Planen blir sedan mer konkret och försöker bland annat inventera läget för kritiken i Bergen. Miljön är liten och det finns få kontakter över konststartsgränserna. Det som lyfts fram som en styrka är de scener för kritiska publiksamtal som existerar. Medieläget för kritiken kommenteras samt att de flesta kritiker rekryteras från universitetsmiljön (som är stark i Bergen). Det noteras att det inte finns någon kritikerutbildning i Bergen eller i Norge i stort.

Vad är då kritikens funktioner, i mer konkret mening än att upprätthålla grunden för ett demokratiskt samhälle? Enligt planen förmedlar, värderar, uttolkar och vidareutvecklar kritiken kulturen. Den utgör en diskussionsyta där kultursamtalet kan få uppehålla sig vid det konstnärliga innehållet istället för att kantra i en debatt om elitism och ekonomi. Potentialen för kritiken anses som stor i Bergen, men den är i nuläget en svag länk i stadens konstnärliga ”ekosystem”.

Planen etablerar sedan (s. 24) kortfattat sin vision:

Kunstbyen skal være en arena for en sterk, offentlig samtale om kunst, som bidrar til å løfte fagmiljøene og synliggjøre kunstens samfunnsrelevans. Bergen skal ha flere heltids- og deltidskritikere som dekker hele spekteret i kunstlivet.

Målen för kritiksatsningen i Bergen 2018-2027 är mer konkret (s. 45):

- Etablere en aspirant- og/eller mentorordning som omfatter kritikere.
- Tilrettelegge for at tidsskrift, på fysiske og digitale flater, kan etablere seg og virke i Bergen, gjennom driftsmidler, prosjektstøtte og initiativ til samarbeid.
- Støtte initiativer til kritikk- og samtaleforum samt skrivekurs for fagmiljøene, på feltenes egne arenaer.
- Ta initiativ til at utdanningsinstitusjonene vektlegger kritikk og kulturjournalistikk i sine programmer.
- Oppfordre til samarbeid mellom ulike institusjoner, medier og enkeltpersoner/miljø både lokalt, nasjonalt og internasjonalt for å bidra til å utvikle kritikkfeltet.
- Gi tilskudd til en ny digital plattform for kritikk og formidling i Bergen.
- Utvikle en kritikk- og samtaleplattform for et generelt publikum, på bibliotekene, kulturhusene eller i andre lavterskelarenaer.

Vad är det då av detta som hunnit bli verklighet? 2018 skapades ett öronmärkt arbetsstipendium till en kritiker. Sedan tidigare fanns alltså möjligheten också för kritiker att söka de existerande stipendierna för kulturarbetare i konkurrens med alla andra konstnärer. 2021 låg summan för kritikerstipendiet på 231 500 NOK. Det går även att söka mindre ”Etablerings- og kulturstipender” som kritiker. Tillskottsordning som sedan 2014 behandlas separat och går under namnet ”Kritikk/teoriutvikling” och har finansierat textproduktion, seminarier, debatter och olika publika program med kritikinslag växte markant mellan 2018 och 2019 (som en konsekvens av den nya planen), från 418 000 NOK till 499 270 NOK. 2021 låg den på 507 758 NOK. Utöver denna ordning ges även pengar till tidskriften *Vagants* Bergen-redaktion genom en fasta budgetpost inom kritikfältet (2021 på 203 400 NOK). För 2021 avsätts det sammanlagt 942 900 NOK i medel som går direkt till kritiken utöver de möjligheter som kritiker har att söka ordinära etableringstipendier och kulturstipendier. Det har även allokerats medel i en speciell satsning för ett skolprojekt för kritiken 2020 (som flyttades till 2021) om 300 000 NOK.

Arbetet med den digitala plattformen fortskrider och existerar i en första version (<http://www.kulturbybergen.no/>). Kritiken har ännu inte en plats där, men det kan den enligt uppgift komma att få i framtiden.¹⁴

2.5 Kritiken i delplaner

Ett sätt att förstå genomslaget för Bergens arbete med kritiken i den övergripande kulturplanen är att se hur det har påverkat andra angränsande planer som till exempel griper in i olika delmoment var gäller kulturpolitiken.

2.5.1 Kritiken i ”Kunstformidlingsplan for barn og unge 2019-2024”

I ”Kunstformidlingsplan for barn og unge 2019-2024”¹⁵ utgör ”Kritikk, forskning og utvikling” ett av planens sex kapitel, de andra är: ”Innledning”, ”Hovedmål og strategier”, ”Kunstheltet”, ”Kunst og dannelse”, ”Budsjettbehov og økonomioversikt”. En klar indikation på kritikens framskjutna position. Att stärka villkoren för kritik av konstprojekt som riktar sig till barn är också en av åtta strategier för Bergen kommune under planens tidsperiod (s. 14-15).

I kapitlet om kritiken återkommer några bekanta argument från ”Bergen kommunes kunstplan for det profesjonelle feltet 2018-2027”, med fokus på kritikens roll för konsten. Det konstateras att kritiken i Bergen inte är så stark som den skulle kunna vara och att kritiken och det offentliga samtalet om konst för barn kräver större resurser än annan kritik om det kritiska samtalet ska syfta till att involvera barnen och de unga själva. Den viktigaste skrivningen reflekterar mer ingående över begreppet målgrupp och potentiella problem (s. 34-35):

Det som særlig kjennetegner kritikk av kunst for barn og unge, og skiller det fra det øvrige feltet for kunstkritikk, er at målgruppen står så sentralt. Kritikerer som omtaler kunsten befinner seg ikke selv i kunstens målgruppe, og henvender seg som regel til et publikum som heller ikke befinner seg i målgruppen for kunsten. Kritikken henvender seg til et voksent publikum, om det så er kunstnerne, et kritikerfelleskap eller de voksne foresatte til barnepublikummet.

¹⁴ Linn Helen Kornerud i korresponden med författaren 7 april 2021.

¹⁵ Bergen kommune, ” Kunstformidlingsplan for barn og unge 2019-2024”, URL: <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/2069425/Kunstformidlingsplan-for-barn-og-unge-2019-2024-Plandokument> (20 april 2021)

En viktig oppgave for kritikk av kunst for barn og unge er å løfte frem samtidskunsten, på et felt der man i større grad står i fare for å ty til klassikerne. Dette er den kunsten de voksne rundt barnet selv husker fra sin barndom, og særlig innen litteratur og teater ser man en tendens til at man ofte tyr til de gode gamle barneklassikerne. Kritikken kan bidra til å vise frem at det finnes ny, god kunst for barn, og også løfte frem de smalere kunstsjangrene for barn slik som den smalere scenekunsten eller samtidsmusikken.

Vidare görs en inventering av den kritik av barnkultur som finns i Norge och Bergen, främst nättidskrifter (s. 35):

Disse plattformene [tex Periskop och Barnebokkritikk.no] er nasjonale, og kun en liten del av innholdet er rettet mot den kunstformidlingen som foregår i Bergen eller på Vestlandet. Diskusjonen om hva som er godt kunst for barn og unge bør i mye større grad foregå på byens kunst- og kulturscener, debattarenaer og kulturhus, og den burde engasjere mange flere enn hva som er tilfelle i dag.

Det arbete som krävs enligt planen är att verka för högre kritikerarvoden och för att det finns gott om publiceringsmuligheter så att en återväxt av kritiker säkras. Det krävs också speciella ansatser för att understödja muntliga samtal kring konst för barn. Konkreta åtgärder definieras sedan (s. 36):

- Støtte eksisterende plattformer for publisering av kunstkritikk av kunst for barn og unge i Bergen, samtidig som man i planperioden vil vurdere støtte til nye initiativer til publisering av kritikk som når ut til målgruppen
- Arbeide for at honorarsatsene på kritikk av kunst for barn og unge følger kritikerlagets satser
- Arbeide for å sikre og bedre rekrutteringen til feltet
- Støtte kompetansehevende tiltak, skriveverksted og workshops for kritikere, herunder stimulere til opprettelse av en tverrkunstnerisk kritikerkole
- Kartlegging av bruksmuligheter og publiseringmuligheter for kunstkritikken
- Oppfordre til at kunstkritikere i større grad bli brukt som samtaleledere under debatter og samtaler.

Vikten av att barn och unga själva får komma till tals i den kritiska diskussionen om konst vigs en lång passus. Kritikens demokratiska roll understryks här, att den är viktig ur ett medborgerligt perspektiv – att barns medverkan i ett kritiskt samtal om kunst är en väg in i det större medborgerliga samtalet i en demokrati (s. 37). För detta ändamål föreslås följande åtgärder (s. 38):

- Kunstkritikk inn i Den Kulturelle Skolesekken. Barn og unge skal møte en kunstkritiker og få grunnleggende opplæring i kunstkritiske verktøy
- Arbeide for at det i mye større grad knyttes debatt- og samtaleprogrammer til arrangementer for barn og unge
- Stimulere til utvikling av en kritikk- og samtaleplattform for et generelt publikum, der kunst for barn og unge kan formidles og diskuteres
- Legge til rette for kritisk refleksjon og debatt rundt både ordningen og produksjonene i DKS

2.5.2 Kritiken i ”Plan for deltagelse og mangfold i kunst- og kulturfeltet 2021-2030”

I Bergens plan for deltagande och mångfald i kulturlivet¹⁶ återfinns kritiken insprängd på olika ställen. De skolprojekt som identifierades i ”Kunstformidlingsplan for barn og unge 2019-2024” ses här som ett viktigt steg för att bidra till en inkluderande kritikermiljö (s. 26). Bland de sju åtgärder som rekommenderas återfinner vi kritiken i ett av dem (s. 28):

- Utvide satsingen på kunst- og kulturkritikk for å gi rom for prosjekter som i særlig grad henvender seg til spesifikke felt, formidlingstilbud eller publikumsgrupper, og etablere den kritiske skolesekken

Även i kapitlet ”Museumfelt og frivillig kulturvern” återfinns kritiken bland tilltagen (ett av fem), denna gång i en formulering som pekar tillbaka till i ”Bergen kommunes kunstplan for det profesjonelle feltet 2018-2027” (s. 32):

- Legge til rette for kritikk av utstillinger og formidling innen museums- og kulturvernfeltet gjennom målrettet informasjonsarbeid om tilskuddsordningen for kritikk- og teoriutvikling

¹⁶ Bergen kommune, ”Plan for deltagelse og mangfold i kunst-og kulturfeltet 2021-2030”, URL: <https://www.bergen.kommune.no/politikere-utvalg/api/fil/3855282/Plandokument> (17 april 2021).

3 **Region Halland (2017-)**

Den sydvästsvenska regionen Halland, söder om Göteborg, har 336 748 invånare (2021) och rymmer städerna Kungsbacka, Varberg, Falkenberg, Halmstad och Laholm. Dessa städer är också huvudorter för kommuner, liksom Hyltebruk för regionens sjätte kommun (Hylte). Residensstaden Halmstad är den största orten, 70 480 (2019).

3.1 Historisk bakgrund, "Hallands kulturplan 2017-2020"

Hallands kulturplan för 2017-2020 hade två huvuddelar: "Kulturpolitiska utgångspunkter" och "Utvecklingsområden". I en underrubrik till den första delen, med titeln "Den regionala kulturpolitikens spetsuppdrag" (s. 16-17) nämns kritiken. Det är definierat i termer av att en kritisk kultur kring konsten ska uppstå som ett resultat av regionens satsningar på kulturen:

För att stärka kulturens utveckling i Halland baseras ekonomiskt stöd till kultur på konstnärliga och kvalitativa kriterier. Därmed garanteras diskussion, kritisk granskning och utveckling av kultur- och kvalitetsbegreppet. Ett sådant samtal måste vara kontinuerligt och omfatta hela Halland.

Med andra ord är det en beskrivning av en kritisk kultur som i sin tur kommer att stärka framtida satsningar. Det "samtal" som här benämns gäller kritiken i en vid mening, något som uppstår som resultat av en lyckad kulturpolitik med spets. Regionen säger sig vilja "Föra en kontinuerlig dialog om konstnärliga och andra kvalitativa kriterier", men beskriver i detta stycke inte närmare hur det kommer att gå till.

I "Utvecklingsområdet" litteratur (s. 42-43) finns den viktigaste och mest konkreta skrivningen om kritiken som också ledde fram till etablerandet av de "Konstsamtal" som regionen ombesörjt. Kritikens roll är enligt skrivningen att understödja utvecklandet av litteraturen som konststart, det vill säga värna dess kvalitet:

Sverige har en varierad och kvalitativt högtstående utgivning, bland annat tack vare det statliga litteraturstödet och de små specialiserade förlagen. På regional nivå har ett motsvarande stöd införts för att säkerställa att kvalitetslitteratur av halländskt intresse kan ges ut. Detta behöver utvecklas.

Möjligheten för en författare att få sitt verk recenserat i tidningsmedier är idag små. Detta är ett problem för författare och förlag som önskar fördjupad, kunnig och högspecialiserad respons för att utvecklas. Det är också ett problem för den intresserade allmänheten som inte längre har tillgång

till ett litterärt samtal av kvalitet. Regionbibliotek Halland ska arbeta för att hitta nya former för kvalificerad respons och litterära samtal.

3.2 Kritik som konstform och som deltagarkultur: ”Hallands kulturstrategi och kulturplan 2021-2024”

I den nya och rådande kulturplanen för Halland¹⁷ har kritiken fått en långt mer framskjuten ställning. Under ”Verksamhetsområden” listas ”Konst- och kulturkritik” jämbördigt med samtidskonstsatsningen Art Inside Out, Biblioteksverksamhet, Bild och form, Film, Kulturarv, Litteratur, Regional enskild arkivverksamhet, Scenkonst, Slöjd och konsthantverk samt Spelkultur. Det finns även en skrivelse om kritiken inom verksamhetsområdet Bild och form (s. 36):

För att säkerställa dialog mellan konsten och samhället har konstkritiken en avgörande betydelse. Nya former för möten, samtal och publiceringar ska utvecklas i syfte att få till stånd en högre grad av interaktion, deltagande och tillgång till kritisk reflektion.

Redan här märks skillnaden mellan den föregående kulturplanen och denna: kritiken skrivs in i en större social kontext. Tanken återkommer i huvudtexten om kritiken som är värd att citera *in extenso* (s 40):

Kritik är bedömandets och återkopplingens konst. Att värdera, tolka och diskutera konst i offentligheten innebär att konsten blir föremål för samhällelig diskussion, reflektion och idéutveckling. Kritik är viktig för att skapa intresse och förståelse för konst och för utveckling av konstarna.

Konstkritiker är uttolkare av samtida konsthändelser såsom offentliga konstverk, litteratur, scenkonst och utställningar.

Kritikens landskap har genomgått en stor förändring de senaste åren. Kritik i dagspressen har minskat dels i förekomst, dels i omfång. Så recenseras till exempel färre böcker i färre tidningar och dessutom publiceras samma recension i flera av dessa. Den längre kritiska essän har också svårt att bli publicerad. Nya digitala format har utvecklats, som bloggar, poddar, vloggar och nätbaserade kulturtidskrifter. Faktum kvarstår; antalet kritiska röster minskar, och de kritiska format som ändå skapas når inte längre den bredare allmänheten.

Den regionala kulturen saknar i hög grad sina kritiska granskare och samtalare. Det kritiska och djupa samtalet om konstens roll i samhället uteblir, något som på sikt försvagar det demokratiska bygget.

Kritikens försvinnande försvagar också publikens möjlighet att få tillgång till verk på djupet genom re-flektion och kunnig vägledning. Allmänheten blir på så sätt också utestängd från ett fördjupat kritiskt samtal.

Region Halland menar att det offentliga, till exempel regioner, kommuner och kulturinstitutioner, har ett ansvar att se till att kritiken fortlever genom att pröva nya former och forum för konstkritik. Avståndet mellan kritiker och det kritiserade måste naturligtvis säkerställas – principen om armlängds avstånd ska upprätthållas.

¹⁷ Region Halland, ”Hallands Kulturstrategi och kulturplan, 2021-2024”, URL: <https://www.regionhalland.se/app/uploads/2020/12/kulturplan-2021-2024-webb-tg.pdf> (22 april 2021).

Vad är det då som sker i denna skrivning? Först etableras kritikens vikt för konsterna. Sedan konstateras att kritiken har krympt i mängd och i räckvidd. En nyckelmening blir: ”Den regionala kulturen saknar i hög grad sina kritiska granskare och samtalare”. Sedan konstateras kritikens vikt för det demokratiska samhället och att ”regioner, kommuner och kulturinstitutioner” [...] har ett ansvar att se till att kritiken fortlever”. Samtidigt understryks vikten av ett armlängds avstånd (mellan finansiering och produktion).

Planen identifierar sedan tre ”utvecklingsmöjligheter” för kritiken. Den första är att ”lyfta kritiken som egen konstform”, ett steg som vi tidigare sett ske i Bergen. Kritiken blir en konstform och kritikern en ”konstutövare”. Detta möjliggör att kritikern kan söka regionalt kulturstöd. Den andra möjligheten är att ”utveckla nya former för kritik”. Detta ska ske genom ”nya former för kritiska och öppna samtal, där utställningar och scenkonstarrangemang får fördjupad uppmärksamhet av en kritisk blick”. En annan möjlighet är ”att pröva kritikerresidens”. Regionen kommer även att fortsätta det redan påbörjade kritiksamtalen inom litteratur samt utveckla nya kritikstöd för ”koreografer, musiker och scenkonstaktörer”. Regionen vill också medverka till att stödja projekt som ämnar till att ”hitta nya affärsmodeller och distributionsmöjligheter för konst- och kulturkritik.

Den tredje utvecklingsmöjligheten: ”öppna det offentliga kritiska samtalet för fler röster” är måhända det mest radikala. Här prövas idén om att skapa en amatör- eller deltagarkritik:

Samhällsdebatten skulle utvecklas av att fler deltar i det offentliga kritiska samtalet. Därför menar Region Halland att en form av deltagarkritik bör prövas. Intresserad allmänhet ska under ledning av professionell kritiker lära sig grunderna för att sedan genomföra kritiska skrivningar eller samtal om ett och samma verk. Här uppnås bredd och djup på samma gång.

Här utmanas, eller snarare kompletteras, idén om kritiken som en reflekterande verksamhet genomförd enbart av professionella. De professionella ska också kunna agera lärare för allmänheten – amatörerna.

I verksamhetsområdet ”litteratur” (s. 43-44) finns även några referenser till kritiken som berör allmänheten. Regionens ska verka för att ”utveckla metoder för att främja dels samtal om litteratur, dels möten mellan författare och läsare, kritiker och läsare, bibliotekarier och läsare och läsare emellan”. Vad gäller understödandet av ”barns och ungas möte med litteratur” föreslås möjligheten av ”genreöverskridande skrivarlager med kritikinslag”.

4 Kortare skrivninger om kritik eller angränsande områden

4.1 Stavanger (2010-)

Stavanger kommune är den fjärde största stadskommunen i Norge med ett invånarantal på 144 147 (2021). Det ligger i Rogaland fylke.

I ”Kulturbyen Stavanger 2010-2017”¹⁸ benämns ”Odd Noregers stipend innenfor sakprosa og kritikk” (s. 15). Stipendiet infördes 2007 för projekt inom sakprosa eller kritik och låg på 50 000 NOK.¹⁹ 2016 avvecklades priset då det var svårt att få kvalificerade sökande.²⁰

”Kommunedelplan for kunst og kultur 2018-2025”²¹ är mer utförlig vad gäller kritik:

For å ivareta et opplyst samfunn er kunnskap og tilgang til informasjon avgjørende. Media, presse og tidsskrift er viktige formidlere for kunst og kultur gjennom kritikk, anmeldelser, debatt og nyhetssaker. Det skaper kontakt mellom kunst, kultur og et bredt sjikt av innbyggerne. Kulturredaksjonene i norske aviser er sterkt redusert de siste årene. For det lokale kunst- og kulturlivet blir det stadig mer krevende å nå fram til publikum, selv om sosiale medier også har blitt stadig viktigere.

Sosiale medier gir alle en digital publiseringsplattform, og i dette eksisterer det både utfordringer og muligheter. Media og presse har en betydningsfull kompetanse her både med sitt redaktøransvar og å fremme viktige samfunns spørsmål. Med pressens samfunnsoppdrag definert gjennom Vær Varsom-plakaten er de med på å legge til rette for en velfungerende offentlig debatt.

Stavanger kommune vil utvide stipendordningen til å inkludere kunst- og kulturkritikk. Det skal også opprettes en støtteordning for tidsskrift. De nasjonale

¹⁸ Stavanger bystyre, ”Kulturbyen Stavanger 2010-2017. Kommunedelplan for kunst og kultur i Stavanger”, URL: <https://www.stavanger.kommune.no/siteassets/samfunnsutvikling/planer/kommunedelplaner/kunst-og-kultur/kommunedelplan-for-kunst-og-kultur-2010-2017.pdf> (25 april 2021).

¹⁹ Solveig Grødem Sandelson, ”Stavanger kommune skal dela ut Noreger stipend, Aftenposten, 15 mars 2007, URL: <https://www.aftenbladet.no/kultur/i/2oowB/stavanger-kommune-skal-dela-ut-noreger-stipend> (12 april 2021).

²⁰ Marita Aksnes i korrespondens med författare, 13 april 2021.

²¹ Stavanger kommune, ”Kommunedelplan for kunst og kultur 2018-2025”, URL: <https://kulturplanen.stavanger.kommune.no/4-seks-perspektiver/?sok=kritikk#4-1-2-kulturens-kraft-moteplasser-og-fellesskap> (13 april 2021).

ordningene er under utredning av Kulturrådet, og opprettelse av egen støtteordning skal ses i sammenheng med dette.

Även om Odd Noregers stipendium avvecklades finns det stipendium för litteratur och yttrandefrihet. Kommunen arbetar nu med en ny stipendieordning för bland annat konst- och kulturkritik som ska lanseras i maj 2021. Det går nu att söka för kritikprojekt inom ordningen för ”kulturtillskudd”.²² Någon speciell ordning för tidskrifter har inte upprättats eftersom det finns få redaktioner med hemmatillhörighet i Stavanger. Dock kan tidskrifter söka både inom ordning för ”kulturtillskudd” och för driftstöd. En tidskrift som i dagsläget får driftstöd är den engelskspråkiga nättidskriften inom bildkonst *CAS – Contemporary Art Stavanger*.²³

4.2 Utveckling och förmedling av konstkritik i Troms (2010-)

I den norska regionssammanslagningen 2020 blev Troms og Finnmark ett fylke (det nordligaste i Norge). Det är hem till 242 168 invånare (2021). Den i särklass största staden i fylket är Tromsø med 77 095 invånare. Tromsø tillhörde tidigare Troms.

I den inter-regionala planen ”Strategi for visuell kunst i Nord-Norge – et tillegg till Den nordnorske kulturavtalen 2010-2013”²⁴ finns ett flertal skrivningar om kritiken. Kritikens roll i ett expanderande bildkonstfält noteras tidigt (s. 4):

Feltet for visuell kunst har vært i sterk endring de siste 10-15 årene. Det har skjedd en utvikling av nye uttrykk, samarbeidsformer og arenaer. Dagens kunstproduksjon foregår ofte utenfor institusjoner, kunstnere knytter seg sterkere opp til internasjonalt kunstliv enn tidligere, og nye uttrykk har ført til at tverrfaglige og kollektive kunstproduksjoner er blitt vanligere. Mye av kunsten som skapes er ikke-kommersiell. Kuratorer spiller en stadig sterkere rolle i produksjon og formidling av kunst, og kunstkritikken har blitt stadig viktigere for den offentlige samtalen omkring kunst. Slike endringer i kunstfeltet gjør det nødvendig også å se på behovet for endringer i kulturpolitikken.

Vidare uttrykkes en önskan om att nätverk för konstkritik ska understödjas (s. 8) och att det gå att söka ”midler til formidlingstiltak som workshops, publikasjoner og kritikk, enten som del av produksjonsbudsjett eller som selvstendig prosjekt” (s. 11). Ansatsens att ”Stimulere og styrke kunstkritikken” ges en egen skrivning (s. 20-21):

I dag er det få aktive kritikere i Nord-Norge, og nordnorske utstillinger og festivaler oppnår lite oppmerksomhet og kritikk i riksdekkende medier. En styrket kunstkritikk og publikasjonsvirksomhet vil gi økt oppmerksomhet om nordnorsk kunstliv, kunnskap, teoretisk refleksjon og offentlig samtale omkring kunsten. En levende kunstkritikk er i seg selv en møteplass for faglig utvikling.

Konstkritiken definieras vidare som ett eget insatsområde med två punkter (s.

²² Stavanger kommune, ”Kulturtillskudd”, URL: <https://www.stavanger.kommune.no/kultur-og-fritid/kultur/kulturtillskudd2/> (13 april 2021).

²³ Marita Aksnes i korrespondens med författaren, 13 april 2021.

²⁴ ”Strategi for visuell kunst i Nord-Norge”, URL: <https://docplayer.me/11883029-Strategi-for-visuell-kunst-i-nord-norge.html> (15 april 2021).

21):

1. Fagmiljøene oppfordres til å opprette et forum for kunstkritikk, for eksempel i et samarbeid mellom institusjonene i Tromsø (kunstvitenskap, akademiet, museet, kunstforeningen m.fl.). Virksomhet kan være skrivekurs, kritikerseminarer, publikasjoner og lignende.

2. Kritikere og kunstsribenter skal kunne søke om midler fra det nye kunstfondet for å utøve kunstkritikk i landsdele

I Troms fylkeskommuns ”Handlingsplan for visuell kunst 2011-2014”²⁵ identifiseres målsætningen ”Oppfordre fagmiljøet til opprettelse av et forum for kunstkritikk” med en liknende skrivning (s. 22):

Kritikerens oppgave er å skape interesse for moderne kunst hos et bredest mulig lag av befolkningen. Kritikk skal være med på å skape diskusjon og sikre kvalitet. For kunstmiljøet er det viktig å få i gang en offentlig kunstdebatt og et forum for seriøs diskusjon. Fravær av kunstkritikk gjør kunstfeltet usynlig. Når utstillinger får omtale merker kunstnere og institusjonene i Troms økt interesse og besøkstall.

Før 2010 hadde den landsdekkende interesseorganisasjonen for kritikere i Norge ingen aktive medlemmer nord for Trondheim. Norsk kritikerlag har for tiden ett medlem med base i Troms, som skriver kritikker for bladet Billedkunst og nettstedet kunstkritikk.no. Dette merker man alt resultater av.

Det er viktig å gi den visuelle kunsten større plass i folks hverdag. Satsing på kunstkritikk med mer profesjonell omtale og diskusjon av kunsten vil skape en synergieffekt for kunstmiljøet og det brede publikum.

Handlingsplanen ersattes inte av någon ny, men förvaltningen förhåller sig fortsatt till den. Dock var det först när Norska Kulturrådet utlyste om medel för kritikprojekt under 2016 som arbetet med kritiken kunde påbörjas – externa medel var med andra ord avgörande för att de skulle kunna sätta igång. Troms fylkeskommune sökte för projektet ”Utvikling og formidling av kunstkritikk i Troms” och tilldelades 2017 300 000 NOK. Projektet fortsatte 2018-2019 med 250 000 NOK från Kulturrådet och 60 000 DKK från Nordisk kulturfond. Det arrangerades bland annat samtal med konstnärer, kuratorer, redaktörer, konstkritiker och andra från det arktiska bildkonstområdet (projektet hade en internationell dimension). Troms fylkeskommun sköt till vissa medel, ca 60 000 NOK samt 30 000 NOK för samiska ”tospråkighetsmidler” för att styrka samisk deltagande och tematik i projektet.²⁶ Erfarenheterna från projektet ”Utvikling og formidling av kunstkritikk i Troms” togs vidare i fylkeskommunens nya satsning på att stärka produktionen av konstböcker och egenpublicerade böcker i Troms, Finnmark och den arktiska regionen. Detta projekt finansieras av BarentsKult 800 000 NOK och Nordisk kulturfornd 65 000 NOK (medel har också sökts från Nordisk kulturkontakt).²⁷

²⁵ Troms fylkeskommune, ”Handlingsplan for visuell kunst i Troms 2011-2014”, URL: <https://docplayer.me/3327449-Handlingsplan-for-visuell-kunst-i-troms-2011-2014.html> (16 april 2021).

²⁶ Jasmina Bosnjak i korrespondens med författaren 14 april 2021.

²⁷ Jasmina Bosnjak i korrespondens med författaren, 8 april 2021.

4.3 Västernorrland och de nordligaste norrlandsregionerna: Konsttidskriften *Volym* (2012-)

Västernorrland är en region i mellersta Norrland med en befolkning på 244 554 (2020). Residensstaden är Härnösand.

Västernorrland är ett unikum i svensk och förmodligen nordisk kontext eftersom regionen redan sedan 2003 varit huvudman för en bildkonsttidskrift, *Volym*, som publicerar kritik. Initiativet är med andra ord inte resultatet av ett arbete med kulturplaner under de senaste åren, då den första planen kom 2012. Dock finns *Volym* omnämnt i de tre antagna kulturplanerna. I den första, ”Västernorrlands kulturplan 2012-2014” finns tidskriften med under rubriken ”Konstkonsulentverksamhet” (s. 34-35):

Konstkonsulentens uppdrag är att bredda intresset för bildkonst, stärka konstens och konstutövarnas ställning och främja samarbetet mellan utövare, institutioner och andra aktörer. Konstkonsulenten ska även stödja det konstpedagogiska arbetet i regionen, i samverkan med institutionerna och med föreningslivet. För att sprida information om sin verksamhet och vad som händer på konstområdet i hela länet har konsulenterna skapat en nättidning, *volym.info*, där aktuella utställningar recenseras, där Konstkartan visar aktörer i hela länet, där seminarieutbildningstillfällen för bildkonstnärer, amatörer och allmänhet, debatter, konstrundor, utlysning av bidragsmedel och annat läggs ut.

Det nya vad gäller *Volym* i den andra planen, ”Kulturplan för Västernorrland 2015-2018”, rör en expansion av verksamheten i ett avsnitt om ”Regional konstfrämjande verksamhet” (s. 18):

Nättidningen *Volym* ska vidareutvecklas genom ett interregionalt samarbete med konstkonsulenterna i de övriga norrlandslänen. Målet är att *Volym* ska bli en norrländsk tidskrift för konst.

Dessa planer realiserades. Regionerna Norrbotten, Västerbotten och Jämtland Härjedalen är nu med att driva *Volym*. Tillsammans är dessa fyra nordligaste svenska regionerna hem till 798 505 invånare.

I den senaste kulturplanen ”Kulturplan Västernorrland 2019-2022”²⁸ har detta samarbete skrivits in i beskrivning av tidskriften under rubriken ”Konstkonsulent Västernorrland” (s. 81):

Konst Västernorrland driver nättidningen *Volym* vars syfte är att spegla konstnärlig verksamhet, konst-politik och samtidskonstens utveckling i Norrland. I dag samarbetar de fyra nordligaste regionerna i syfte att göra *Volym* till en norrländsk angelägenhet. I dagens politiska och ekonomiska läge behövs det kritiska samtalet mer än någonsin. Fortsatt utveckling och samverkan genom *Volym* är viktigt för att synlig-göra konstområdet och yrkesverksamma bild- och formkonstnärer i norr.

²⁸ Region Västernorrland, ”Kulturplan Västernorrland 2019-2022, URL: https://pdf.browsealoud.com/PDFViewer/_Desktop/viewer.aspx?file=https://pdf.browsealoud.com/StreamingProxy.ashx?url=https://www.rvn.se/globalassets/regional-utveckling/kultur-konst-och-bibliotek/kulturplan-och-samverkan/kulturplan-for-vasternorrland-2019-2022.pdf&opts=www.rvn.se#langidsrc=sv&locale=sv&dom=www.rvn.se (23 april 2021).

Vi ser här för första gången en direkt hänvisning till kritikbegreppet (snarare än ”recensioner”) och till kritikens betydelse (även om denna inte definieras närmare). Vad gäller framtiden finns denna målsättning (s. 84):

Nättidningen Volym ska vidareutvecklas med fortsatt arbete mot interregionalt samarbete med konstkonsulenterna i de fyra nordligaste regionerna för att synliggöra bild- och formkonst i Norrland. Nivån på kritiken ska höjas samt att skribenter från olika åldrar och sociala bakgrunder kommer att eftersträvas.

I Volym's redaktion ingår idag en av Region Västernorrland anställda konstkonsulenter. Tidskriftens övriga medarbetare är frilansare. De som skriver texterna är själva ofta konstnärer. Tidskriftens budget har de två senaste åren legat på mellan cirka 250 000 och 310 000 kronor.

4.4 Västra Götalands essästöd

Västra Götalandsregionen har 1 734 443 invånare (2020). Här finner vi Sveriges andra största stad Göteborg. Det är den största regionen som är med i denna sammanställning.

Kulturnämnden i Västra Götalandsregionen (VGR) instiftade 2014 ett stöd för ”essäskrivande och kvalificerad kulturjournalistik”.²⁹ Stödet kan sökas av skribenter bosatta i VGR eller kulturtidskrifter verksamma där. Stödet omskrivs i ”Handlingsplan som syftar till att stärka Litteraturen i Västra Götaland”³⁰ från 2012 (s. 2):

Flertalet författare och publicister i regionen, liksom i övriga landet, upplever att det är svårt att försörja sig på sitt skrivande. Man saknar i regionen möjligheten till alternativa och kortare uppdrag mellan de längre arbetsprocesserna. Man önskar också fler arvoderade framträdanden på uppläsningsscener och publika mötesplatser i regionen. Västsvenska författare saknar också den synlighet som de större förlagens marknadsföring ger. En essäfond skulle kunna ge förutsättningar att få inkomster för kortare uppdrag och ge tidskrifterna möjlighet att betala avtalsenliga löner för kvalificerade essäer. Förebild är Författarfonden som finansieras genom biblioteks- och kopieringsersättningar. Effekterna av en sådan fond bör utvärderas årligen under en försöksperiod.

I ”Västra Götalands regionala kulturplan 2013-2015”³¹ har en kortare omskrivning lyfts in (s. 58):

Upphovsmännen, författarna och publicisterna efterfrågar fler möjligheter till publika möten, liksom kortare uppdrag i form av artiklar och essäer mellan större

²⁹ Västra Götalandsregionens kulturnämnd, ”Stöd till essäer och kvalificerad kulturjournalistik”, URL: <https://essafond.net/> (22 april 2021).

³⁰ Västra Götalandsregionen, ”Handlingsplan som syftar till att stärka Litteraturen i Västra Götaland”, URL: <https://docplayer.se/16403251-Handlingsplan-som-syftar-till-att-starka-litteraturen-i-vastra-gotaland.html> (24 april 2021).

³¹ Västra Götalandsregionen, ”Västra Götalands regionala kulturplan 2013-2015”, URL: <https://docplayer.se/12062660-Vastra-gotalands-regionala-kulturplan.html> (22 april 2021).

bokprojekt. Skapandet av en fond för stöd till författande av essäer ska undersökas.

I den efterföljande kulturplanen, ”Västra Götalands regionala kulturplan 2016-2019”³², nämns endast essästödet utan beskrivning som en av kulturnämndens stödformer (s. 15). I den senaste planen, ”Kulturstrategi Västra Götaland och regional kulturplan 2020-2023” nämns stödet inte (även om det fortfarande existerar).

I pressmeddelandet från 24 september 2014³³ där essästödet kungjordes, motiveras införandet av stödet av handlingsplanen från 2012:

- Inom ramen för vår handlingsplan för litteratur så har vi utrett vilka områden som är i behov av extra insatser. Kulturjournalistiken är viktig för Västra Götaland som centrum för litterära tidskrifter. Samtidigt råder det brist på reflekterande röster som stimulerar det offentliga, intellektuella samtalet. Vi ser att det här stödet kan värna demokratin och samtidigt skapa arbetstillfällen för skribenter och författare, säger Alex Bergström (S), ordförande för kulturnämnden i Västra Götalandsregionen.

Nämnden beslutade vid sitt sammanträde 24 september att avsätta 500 000 kronor årligen i två år, vilket är försöksperioden för det nya stödet. Tanken är att pengarna ska fördelas till 10-20 projekt årligen och varje projekt ska kunna få max 50 000 kronor. Både skribenter och kulturtidskrifter kan söka pengarna som ska gå oavkortat till skribenten. Bedömningen hanteras av en jury som består av sakkunniga som ej är verksamma i regionen, för att säkra opartiskhet. De som får stöd måste dock vara skrivna i Västra Götaland.

Även om essän skiljer sig från en recenserande, dagskritisk, verksamhet är den utan tvekan del av kritiken i en vidare mening vilket gör det relevant att lyfta denna stödordning. Motivationen för stödet, uttryckta av Alex Bergström ovan, är också i linje med andra regionala kritiksatsningar: att stödja konsten *och* demokratin.

4.5 Trondheim (2019-)

Trondheim är den tredje mest folkrika kommunen i Norge efter Oslo och Bergen med ett invånarantal på 207 595 (2020). Det är även huvudort för Trønderlag fylke (Norges tredje största fylke efter Vestlandet och Oslo).

I Trondheims kommunedelplan för konst och kultur från 2019, ”Folket, kunsten og byen mot 2030. Kommunedelplan for kunst og kultur i Trondheim 2019-2030”,³⁴ finns kritiken nämnd

³² Västra Götalandsregionen, ”Västra Götalands regionala kulturplan 2016-2019”, URL: <https://www.vgb.nu/wp-content/uploads/2019/08/Regionalkulturplan-2016-2019.pdf> (22 april 2021).

³³ Pressmeddelande, ”Nya litteraturstöd för essä och översättning - VGR:s kulturnämnd satsar miljonbelopp”, 25 september 2014, URL: <https://www.mynewsdesk.com/se/vgrkultur/pressreleases/nya-litteraturstod-foer-essae-och-oerversaettning-vgr-s-kulturnaemnd-satsar-miljonbelopp-1059634> (22 april 2021).

³⁴ Trondheim kommune, ”Folket, kunsten og byen mot 2030. Kommunedelplan for kunst og kultur i Trondheim 2019-2030”, URL: <https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/08-organisasjon/kommunedirektorens-fagstab/kommunedelplan-for-kunst-og-kultur-2019-2030.-vedtatt-av-bystyret-17.10.19.pdf> (25 april 2021).

för första gången. Skrivningen återfinns i en målformulering kring konstens frihet, oavhängighet och självständighet (s. 13):

Trondheim kommune må legge til rette for et mangfold av kulturelle ytringer i det offentlige rom, og bidra til å styrke kunstkritikken og offentlige samtaler om kunst og kultur. For å ha en fri, uavhengig og selvstendig kunst og kultur som er synlig, trenger vi også en fri, uavhengig kunst- og kulturkritikk. Idag ser vi at kulturjournalistikken får mindre plass i pressen. Kommunen må i fremtiden bidra til å løfte kunst- og kulturkritikken og formidling av kunst og kultur. Det er i møtet med publikum at kunsten og kulturens verdi realiseres. At kunst og kultur er synlig i offentligheten bidrar til å sikre og øke publikumsdeltakelsen. Kommunen må også bidra til å løfte kunst- og kulturpolitikken høyere på den politiske dagsorden.

Några konkreta åtgärder för hur kommunen i framtiden ska bidra till att lyfta konst- och kulturkritiken definieras inte. Det som understryks med emfas är dock kritikens roll i att bevara konstens självständighet (eller autonomi). Implikationen är också att kritiken gör konsten mer synlig, den är med andra ord med att förmedla konsterna. Det finns inte någon hänvisning till kritikens roll för att upprätthålla offentligheten i sig, det vill säga det demokratiska systemet.

I planen, ”Folket, kunsten og byen mot 2030. Handlingsprogram 2020-2023”,³⁵ konkretiseras kommunens engagemang för kritiken, även om den inte går in på detaljer. Det som utlovas är att man ska:

Gjennomgå tilskuddsordninger for kunstkritikk og formidling med sikte på å etablere egne tilskuddsordninger og gi kunstkritikere mulighet til å søke på generelle ordninger som residensplasser, arbeidsplasser mm.

För 2021 har Trondheim kommun i fördelningen av tre miljoner NOK för kultur infört ett stöd för ”kunstkritikk” på 100 000 NOK. Detta med motiveringen³⁶:

Tilskudd til kunstkritikk har vært et satsingsområde fra nasjonale myndigheter i de siste årene, og enkelte kommuner har nå fulgt opp dette med lokale ordninger. Kommunedirektørens vurdering er at tilskudd til kunstkritikk er innenfor retningslinjene til ordningen. Behovet er økende.

4.6 Oslo (2019-)

Huvudstaden Oslo är både en kommun och ett fylke. I stor-Oslo bor det knappt en miljon människor.

Planen ”Kunstbyen – Oslo kommunes kunstplan” från 2019 nämner kritiken på några ställen.³⁷ I början av planen definieras något som kallas ”kustens kretsløp” vilket är linje med nordisk kulturdiskurs de senaste åren där ekologiska metaforer ofta blivit viktiga. Konsten kretslopp

³⁵ Trondheim kommune, ”Folket, kunsten og byen mot 2030. Handlingsprogram 2020-2030”, URL: <https://www.trondheim.kommune.no/contentassets/ac2623db76654dc882a9f8e6eedf2bd2/folket-kunsten-og-byen-handlingsprogram--2020-23-3-1.pdf> (25 april 2021).

³⁶ Trondheim kommune, Saksframlegg – arkivsak 21/2490. Tack till Eline Bjerken för hjälp med uppgifter.

³⁷ Oslo kommune, Byrådssak 18/29, URL: https://www.b-oa.no/uploads/6/6/0/1/66010895/kunstplan_oslo.pdf (26 april 2021).

består enligt planen av (s. 3) ”produksjon, distribusjon, formidling, resepsjon (kunstkritikk og fagdiskurs) og forvaltning”. Kretsloppet understøds vidare av en ”kulturell infrastruktur”. Där figurerar kritiken igen som del av en ”immateriell infrastruktur” vilken definieras som (s. 4):

Plattfonner, modeller og fora for samarbeid, kritikk, forskning og andre former for fagutvikling, eksempelvis tverrfaglige arbeidsgrupper for kunst og byutvikling, seminarer og fagsymposier.

Kritiken återkommer längre fram i planen i ett stycke med titeln ”Hvem er publikum, og hvordan kan vi nå alle med Oslos kunst”:

En faglig forankret kunstkritikk er viktig av pedagogiske og demokratiske årsaker, da den gjennom opplæring og formidling i det offentlige ordskiftet bidrar til å skape interesse for kunst og kultur blant brede lag av befolkningen. Kritikk bidrar til intem fagutvikling og ekstem formidling til et større publikum. Kunstkritikk er en utsatt sjanger, og Bergen kommune har for eksempel innført tiltak for å styrke kunst- og kulturkritikken. Fritt Ord og Kulturrådet gir også stipend til kunstkritikk.

Kritikens vikt och hotet mot kritiken understryks, samt att *andra* har infört bidrag för kritiken. I listan med Oslos föreslagna bidrag finns en ansats till att undersöka ett framtida behov för ”tiltak knyttet til kunstkritikk” i samband med en föreslagen utvärdering av stadens ordning for ”kunst- och kulturstipend” (s. 17). Frågan skjuts med andra ord på framtiden.

Det går att urskilja ett mönster bakom tillkomsten av kritiksatsningarna. Först konstateras ofta en brist. Den klassiska tidningskritiken, kritiken i public service och kulturtidskrifter, är inte heltäckande nog i förhållande till det lokala konstnärliga fältet. Dessutom är kritiker för dåligt betalda och kritiken är inte grundad (bra) nog. Den senare punkten väcker frågan hur kritikens kvalitet, kanske till och med konstnärliga kvalitet, ska bedömas. Sedan kommer ofta ett konstaterande att konstutövarna lider av den fallerande kritiken med implikationen av att ett rikt och kvalitativt kulturliv kräver en kritisk granskning. Konstnärerna har ett behov av kritiken för att kunna veta hur deras verk står sig i relation till andras. De behöver även kritiken för att hjälpa till att förmedla sina verk till en publik.

I de kulturplaner som gått längst tillkommer ett tredje steg som på många sätt är det mest radikala: kritiken ses som en nödvändig förutsättning för det vidare offentliga samtalet som i sig är synonymt med en levande demokrati. Innebörden är här att en sviktande kritik bidrar till ett demokratiskt underskott. Kritiken är med andra ord inte en utsmyckning i det offentliga samtalet, utan en grundbult. Ett samhälle utan offentlig kritik av konsterna är inte ett helt demokratisk samhälle.

För kritikens räkning är det en vital utveckling som nu kan skönjas i vissa norska och svenska kulturplaner, främst i Bergen och Halland. Kritikens skifte från mediepolitik till regional kulturpolitik är ett faktum. Samtidigt är det viktigt att vi påminner oss om att det inte utgör ett binärt förhållande. Lokala kulturpolitiska insatser för kritik och kritiker gynnar också lokala media (inte minst genom att erbjuda fler sätt för lokala kritiker att verka).

Det är här på sin plats att reflektera även över två aspekter som *inte* återkommer i kulturplanernas arbete med kritik:

Kritik som estetisk revision. Vi skulle kunna förstå kritiken som en estetisk revision som försöker att se vad medborgarna får för de pengar som lokalt och regionalt spenderas på kulturella uttryck. Tanken om estetisk revision kan i en vid mening också knytas till demokratibegreppet: för att upprätthålla en offentlig finansiering av kulturen krävs medborgarnas tillit till att systemet är kapabelt att förmedla medel på ett adekvat sätt. Detta är en av kritikens funktioner som inte diskuteras i någon mer konkret mening.

Kritik som dokumentation. Det är lätt att förstå och beskriva hur kritiken kan *förmedla* konsten, men vi glömmer ofta bort hur den förmedlar *över tid*. Genom att bli omskriven i offentligheten kan konstnärliga verk i en ny form göras levande för de som inte själva hade möjlighet att uppleva den. Detta har länge varit kritikens uppmärksamhetsekonomiska grundform: att den tillåter oss att delta i ett offentligt samtal om kulturen utan att ha sett alla pjäser, utställningar etc. som utgör stoffet av detta samtal.

Ett annan tendens vad gäller sådant som utelämnas är kritikens bredd. Ofta berörs litteraturkritik och kritik av bildkonst i de olika skrivningarna. Vad som gör dessa två områden mer förekommande går det att ha vissa teorier om (litteraturkritik är tätt sammanknuten med en kritik som ofta är skriven, och därmed själv litteratur, och bildkonstfältet har i Norden en stor grad av diskursiv självmedvetenhet), men kanske viktigare är att finna vägar för ett mer konkret arbete med kritiken i de andra konstfälten.

De satsningar som har etablerats ser olika ut, återkommande är idén om stipendiemedel till kritiken – antingen ett öronmärkt stipendium (eller essästöd) och/eller möjlighet för kritiker att söka alla kulturstipendier i de fall kritiken ”uppgraderas” till en konststart bland andra. Det finns även satsningar som ger projektmedel för kritik och i fallet Bergen: stöd till lokala tidskriftsredaktioner. En återkommande utmaning som har att göra med kritikens skifte från en huvudhemvist i mediepolitiken till kulturpolitiken är hur kritiken ska distribueras. Här finns det olika modeller. De kritikerstipendier som ges kan ses som indirekta subventioner av traditionella mediekanaler (tidningar/tidskrifter) eftersom de kritiker som kommer i fråga skriver för dem. Bergen har också specifika stöd för tidskriftsredaktioners lokalredaktioner (*Vagant* med en fast post och andra som har fått tidsbegränsade stöd). Det är på många sätt en bra lösning att knyta existerande redaktioner till orter, men det hör till problemet att även dessa har problem i dagens medielandskap att nå läsare.

I Bergen finns även en långsiktig idé om att knyta kritiken till en digital plattform som drivs av kommunen. Det reser frågan hur ett sådant material förhåller sig till redaktionella linjer. Kan materialet ha olika redaktionella avsändare? I Västernorrland har man gått en annan väg och regionen har själva tagit på sig ansvaret för att skapa en redaktion. Det väcker frågan om hur en redaktionell självständighet kan upprättas mellan finansiering och publicering (ett ”kritiskt gångjärn”).

Huvudproblematiken är tämligen enkel och utgör det område som alla dessa satsningar måste relatera sig till oavsett hur de ser ut: offentliga kulturmedel går till kritikprojekt av olika natur, men hur ska dessa nå ut och skapa den offentlighet kring konsten som är deras uppgift? Om de bara lyckas att skapa en skyddad verkstad för vissa få kritiker får kritiken mer drag av en kulturarvsverksamhet i reservat. Om den ska kunna försvara att den mottar offentliga medel måste den också kunna utgöra ett viktigt fundament i det demokratiska samtalet. Frågan om kritikens distribution är med andra ord den kanske viktigaste för framtiden och en som måste dryftas i dialog mellan politiker, tjänstemän, kulturinstitutioner, redaktioner och enskilda kritiker.

Kritiklabbet

www.kritiklabbet.se

Kontakt: kritiklabbet@gmail.com

Axel Andersson: axel@ornenochkrakan.se

Izabella Borzecka: izabella@ornenochkrakan.se

Magnus William-Olsson: magnuswo.fsl@gmail.com

Edit Söderström: edith@ornenochkrakan.se

För prenumeration av nyhetsbrevet från nätverket
Kulturbyråkratiskt avantgarde för främjande av kritisk offentlighet:

<http://eepurl.com/ho-2WP>